

Cultura i política en les percepcions entre el nord i el sud mediterranis

Gema Martín¹

És una realitat evident que les visions socials dominants entre les dues ribes del Mediterrani tendeixen a distanciar-se i accentuar la desconfiança. Però les fonts que alimenten aquesta falta d'acord són d'arrel molt diferent entre europeus i àrabs, de manera que el diàleg es fa francament difícil, perquè la major part de les vegades no es parla des dels mateixos paràmetres. Les societats europees, i occidentals en general, centren tota l'atenció i la interpretació de l'univers àrab i islàmic en el fet cultural i religiós, mentre que entre les opinions públiques musulmanes l'origen del seu distanciament amb l'univers occidental rau en els fets polítics i particularment en la política occidental en la seua regió.

En les nostres societats de la riba nord mediterrània s'ha interioritzat una imatge reductora i monolítica de «nosaltres» i «ells» (les dues «cultures» i les dues «religions»), com si es tractara d'universos tancats i inconnexos, on els milions d'éssers humans que es reparteixen entre

En les nostres societats de la riba nord mediterrània s'ha interioritzat una imatge reductora i monolítica de «nosaltres» i «ells» (les dues «cultures» i les dues «religions»), com si es tractara d'universos tancats i inconnexos.

1. Gema Martín Muñoz, directora de la Casa Àrab i l'Institut Internacional d'Estudis Àrabs i del Món Musulmà i professora de Sociologia del Món Àrab i Islàmic de la Universidad Autónoma de Madrid

A partir de l'era moderna, Europa va començar a elaborar un pensament basat en la seua superioritat cultural i a relacionar-se amb «els altres» sobre la base d'aquesta superioritat.

«occidentals» i «musulmans» representaren respectivament unes totals uniformitats culturals, alienes, si no antagòniques, l'una de l'altra. Aquesta visió ha anat arrelant a través d'un procés històric que ha augmentat en el període actual, amb l'emergència del fenomen terrorista del tipus d'Al-Qaida.

A partir de l'era moderna, Europa va començar a elaborar un pensament basat en la seua superioritat cultural i a relacionar-se amb «els altres» sobre la base d'aquesta superioritat. Va ser sobretot amb l'expansió colonial dels segles XIX i XX, que es va traduir en l'uropeïtzació del món, quan es va forjar aquest profund sentiment d'etnocentrisme cultural que perdura fins als nostres dies. La missió civilitzadora amb què es justificà

la dominació de les poblacions colonitzades tractà d'emparar amb valors ètics les barbàries que Europa va cometre fora de les seues fronteres. En geografies com la xinesa, l'Índia o la islàmica, on s'havien erigit grans civilitzacions, la catalogació de «pobles salvatges» no era possible i es va bastir el discurs de la decadència i incapacitat per a eixir de l'obscurantisme en què vivien, enfront de l'avanç de la civilització europea. D'aquesta manera en el món musulmà, i per descomptat àrab, es portava a terme un procés de desvaloració del seu llegat cultural i històric, presentat com incapaç de progressar i modernitzar-se. És a dir, tots els elements culturals pertanyents a l'àmbit islàmic eren catalogats com regressius i blocadors de l'evolució moder-

na. Amb això, es forjava un imaginari europeu ple de prejudicis cap al món islàmic i s'expulsava autoritàriament el llegat intel·lectual i cultural islàmic de la modernització, que s'apropià en exclusiva el model europeu.

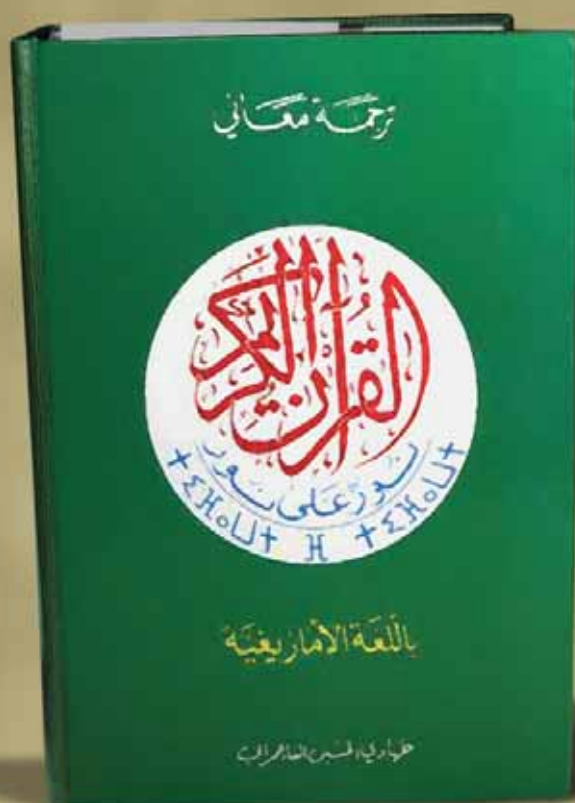
Aquest procés va alimentar les interpretacions essencialistes, a través de les quals s'anteposen en l'anàlisi i la comprensió de les societats musulmanes uns suposats factors inherents a la seua cultura i religió, que les determinen a actuar conjuntament, com si no existiren les opcions individuals i sempre en un sentit regressiu i irracional. Es representa l'islam com la clau abstracta que explica l'esdevenir absolut d'aquestes poblacions i es marginen els factors tan fortament polítics i socioeconòmics que expliquen, com en altres

parts del món, l'arrel dels conflictes i les tensions. I se'ls veu com si «tots en foren u», com si no existira l'individu sinó només les masses, sempre en situacions de violència o fanatisme, de manera que implícitament transmeten el dubte sobre l'estat de civilització d'aquests pobles.

Com a conseqüència de la centralitat mediàtica mundial que tenen els conflictes a l'Orient Mitjà, el perfil d'aquesta unitat islàmica, que suposadament els representa a tots, està dominat per característiques com el fanatisme i el fonamentalisme. És a dir, d'una banda predomina una percepció dominada pels estereotips orientalistes i, d'una altra banda, l'omnipresència mediàtica d'aquesta regió duu quotidianament als nostres ciutadans la imatge més excepcional i extremista, cosa

que forja la idea que és la representació de la majoria social d'aquestes societats, mentre que en queda oculta la diversitat ciutadana, les dinàmiques de canvi i els esforços per assolir la democratització i les llibertats —que és una de les seues primeres aspiracions—, perquè això no té interès mediàtic.

La combinació d'hostilitat i reduccionisme que alimenta aquesta representació recreada d'un *homo islamicus* amenaçador, retrògrad i violent no pot generar mai sentiments de proximitat i intercomunicació. Per contra, l'imaginari culturalista que emana d'aquestes representacions dilueix o oculta provocacions d'Occident als àrabs i musulmans, causa real en moltes ocasions de l'exacerbació de les relacions entre ambdós mons.

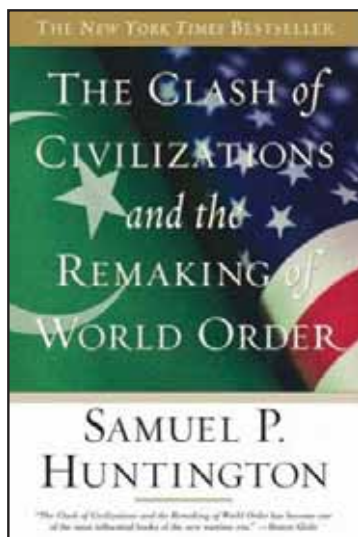
La teoria del «xoc de civilitzacions» és una literatura ad hoc que respon a la necessitat d'aportar una nova ideologia que justifique moralment la reestructuració mundial inaugurada en els 90, carregada d'hegemonia econòmica i política occidental.

En aquest sentit, la teoria del «xoc de civilitzacions», cal entendre-la com una literatura *ad hoc* que respon a la necessitat d'aportar una nova ideologia que justifique moralment la reestructuració mundial inaugurada en els 90, carregada d'hegemonia econòmica i política occidental, particularment a l'Orient Mitjà. Cultura i religió, amb l'islam com a punt central, esdevenen l'instrument amb què distraure les societats occidentals de

la forta càrrega hegemònica de l'actuació política occidental fora de les seues fronteres. La fórmula és la següent: si l'explicació de les reaccions i resistències àrabs i musulmanes es tradueix en un determinisme cultural i religiós antioccidental intrínsec, s'aconsegueix eludir les responsabilitats de l'acció política i militar d'Occident en l'exterior. És per això que, com més opressora i injusta és aquesta política, més es

pretén difondre la comprensió essencialista de la cultura i religió dels altres, sobretot de l'islam. I actualment això està en ple vigor.

Des de l'11-S s'ha repetit amb freqüència que no cal confondre islam i musulmans amb terrorisme. No obstant això, aquesta és una retòrica poc convincent. El simple fet d'haver de fer aquestes afirmacions a favor de l'islam, haver de demostrar si l'Alcorà justifica el terrorisme o no,

si el suïcidi forma part de la cultura islàmica o no, si la jihad significa açò o allò —la qual cosa obliga a tot musulmà a haver de defensar-se diàriament davant la sospita generalitzada que representa un potencial fanatisme inherent a la seua cultura i religió— és la prova que l'islam i els musulmans no són jutjats amb els mateixos estàndards que la resta de religions i pobles. Igualment, és la prova que existeix una marcada tendència a explicar tot allò que ocorre als països musulmans en funció de la

cultura i la religió i en detriment de la política, cosa que no es fa, almenys de manera tan intensa, amb altres religions, altres cultures o altres experiències històriques.

No obstant això, en el factor polític rau la font substancial de les percepcions negatives que existeixen entre la majoria social àrab i musulmana pel que fa a l'anomenat món occidental. En aquesta part del món s'està desenvolupant també un fort sentiment de retret, distància i falta d'acord pel que fa als veïns del nord mediterrani.

En el món àrab i musulmà hi ha un extens sentiment de frustració lligat a una vivència històrica dominada per la impotència i la desposseïció. No hem d'oblidar que els territoris i pobles de l'Orient Mitjà han patit, des de fa més d'un segle, les estratègies de poder que la seua geografia atrau permanentment.

Cal tenir en compte, a més, el context particular en què ha arrelat aquesta frustració. Les poblacions àrabs i musulmanes són majoritàriament urbanes i la seua extensa nova generació de joves ha tingut un accés massiu a l'educació, de manera que es tracta de societats amb una part substancial molt polititzada. Alhora, tenen una memòria col·lectiva molt

accentuada sobre la seua pertinença a una part determinant del món —bressol de grans civilitzacions, situació estratègica de gran valor geopolític i acumulació al seu sòl de les principals fonts d'hidrocarburs del món—, que els hauria de donar influència i benestar, però els beneficiis de la qual han quedat des de fa més d'un segle completament fora del seu control. Tot això són factors sociològics i psicològics que agreugen el sentiment de desposseïció.

La total ineficàcia política —de la comunitat internacional i dels governs àrabs— perquè s'aplique la llei internacional (resolucions de l'ONU, convencions humanitàries i de drets humans) en aquesta part del món també contribueix a accentuar la cultura de la desesperació.

Aquests sentiments són l'alquí-mia en què s'elaboren les percepcions àrabs i musulmanes pel que fa a Occident, algunes pacífiques i d'altres radicals i inacceptablement virulentes. I actuen com una frontera que, lluny de contribuir a un coneixement real de la diversitat i pluralitat de les nostres societats i vivències històriques europees o occidentals, cauen també progressivament en el reduccionisme i la negació de l'altre.

En el món àrab i musulmà hi ha un extens sentiment de frustració lligat a una vivència històrica dominada per la impotència i la desposseïció.

